

DE ENGELN
IN DE
OPENBARINGSGESCHIEDENIS

DOOR

J. MEIJER

Geref. Predikant te Oldhove

OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V., GOES

1959

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2020

Inleiding

In dit boek willen we uw aandacht vragen voor wat de Schriften ons zeggen over de *engelen*.

Voor wat de Schriften ons zeggen.

Zij alleen kunnen ons hier het rechte spoor wijzen. Zij alleen kunnen ons de wijsheid geven, die we hier van node hebben (2 Tim. 3:15). Wat toch kunnen we van de engelen weten buiten de Schriften om?

Immers niets!

En dan willen we *gelovig* naar de Schriften luisteren.

Want als we dat niet doen, komen we nóg op een dwaalspoor.

Dan komen we óf tot een brutale ontkenning van het bestaan der engelen óf we komen tot een engelen-verering, die God Zijn eer ontrooft.

Van deze brutale ontkenning van het bestaan der engelen hebben de Sadduceën de primeur. Van deze deftige, „liberale” partij onder de joden lezen we in Hand. 23:8, dat ze beweerde, dat er geen opstanding is noch engel noch geest. Terwijl ze toch in elk geval de vijf boeken van Mozes als Gods Woord aanvaardde! Maar ze luisterde er niet gelovig naar: want hoeveel heeft de HEERE juist in deze boeken omtrent de engelen geopenbaard!

In deze ontkenning van het bestaan der engelen zijn de Sadduceën in de loop der historie door tal van wijsgeren en theologen gevolgd.

Allen gaan wel niet zover als de volbloed-materialisten, die van het bestaan van een geestelijke wereld niets willen weten (alles is stof: de mens *is*, wat hij *eet!*). Maar het Schrift-getuigenis omtrent de engelen wordt door deze lieden niet aanvaard. De bekende Duitse theoloog Schleiermacher bv. achtte het bestaan van engelen wel niet onmogelijk, maar hij oordeelde toch, dat Christus en de apostelen niets positiefs over hen leerden, wijl ze zich naar het volk hadden geschikt en van engelen hadden gesproken zoals wij van feeën en elfen, en dat zij dogmatisch en religieus voor ons geen betekenis hadden (zie H. Bavinck, Geref. Dogmatiek II, 467).

Wanneer we niet gelovig naar de Schriften luisteren, dreigt echter ook een ander gevaar. We bedoelen het gevaar van engelenverering, waardoor aan God Zijn eer ontroofd wordt.

Reeds in de eerste tijd van de Christelijke kerk moest Paulus tegen dit gevaar waarschuwen: „laat niemand u de prijs doen

missen door gewilde nederigheid en engelenverering, als ingewijde in wat hij heeft aanschouwd" Col. 1 : 18 (vert. N.B.G.).

Vandaag vinden we die engelenverering in de Roomse kerk. Wel maakt zij onderscheid tussen verering (latreia) en hulding (doeleia) der engelen en alleen de laatste zou geoorloofd zijn. Maar in de praktijk wordt toch aan het schepsel een eer gegeven, die alleen God toekomt. Afgoderij!

Daár komt men terecht, als men niet gelovig luistert naar wat de Schriften ons over de engelen zeggen.

Laten wij intussen om dat Roomse bijgeloof niet lachen.

Het kan immers niet worden ontkend, dat wij over het algemeen maar heel weinig aandacht geven aan wat de HEERE in Zijn Woord zegt over de engelen.

De Schriften staan vol over de engelen en hun werk. In het laatste Bijbelboek komen ze op bijna elke bladzij voor. En die „goede leer" der Schrift omtrent de engelen is voor de kerk van Christus vol troost en bemoediging.

Maar wat doet de kerk met dat onderwijs?

Zeker, in haar belijdenis zegt ze er, zij het ook sober, zeer heerlijke dingen van.

In art. 12 van de Ned. Geloofsbelijdenis belijdt ze:

„Hij heeft ook de engelen goed geschapen, om Zijn zendboden te zijn en Zijn uitverkorenen te dienen; van welke sommigen van die uitnemendheid, in dewelke God hen geschapen had, in het eeuwig verderf vervallen zijn, en de anderen door de genade Gods in hun eerste staat volhard hebben en staande gebleven zijn".

En in Zondag 49, waar ze de inhoud van de derde bede vertolkt, belijdt ze:

„opdat also een iegelijk zijn ambt en beroep zo gewillig en getrouw moge bedienen en uitvoeren, als de engelen in de hemel doen".

Ja, de belijdenis is schoon!

Maar hoe weinig wordt die inhoud in rekening gebracht, hoe weinig wordt er geleefd uit wat God ons openbaart omtrent de heerlijke dienst der engelen! Hebben de kwade engelen niet vaak meer de aandacht van Gods volk dan de goede engelen? Ook in de prediking?

De kerk zij op haar hoede, dat zij zich toch niet door de geest van de tijd late meezuigen! Want dat is vandaag het merkwaardige: terwijl de goede engelen vrijwel uit de aandacht van de moderne mens verdwenen zijn, heeft hij de mond vol over de kwade engelen. Hij spreekt over een daemonische wereld en een daemonische mens. Blijkbaar, omdat hij daar elke dag mee in aanraking komt!

De kerk ga dit pad niet op: zij geve haar aandacht niet zó éénzijdig aan de kwade engelen, dat haar opmerkzaamheid voor de goede engelen verslappen zou.

Niet voor niets heeft de HEERE haar zulk een rijke openbaring omtrent de engelen gegeven.

Juist omdat de engelen niet die aandacht van de kerk hebben, waarop zij toch recht hebben, willen we over hen schrijven, opdat de gelovige belangstelling voor dit deel van Gods openbaring verlevendigd worde.

Wij gaan niet schrijven over de van God afgefallen engelen, die „in de waarheid niet staande gebleven zijn" (Joh. 8 : 44); die „hun beginsel niet bewaard hebben", of zoals de vertaling van het N.B.G. zegt: die „aan hun oorsprong ontrouw werden" (Judas : 6). Dat zou een studie op zichzelf vragen.

Ook gaan we niet schrijven over de Engel des HEEREN of de Engel Gods, de ongeschapen Engel, die is de Christus „komende in de wereld".

We willen enkel onze aandacht schenken aan de *goede* engelen.

En daarbij willen we een bepaalde *methode* volgen. We kiezen niet de methode, die de dogmatiek volgt. Zij verzamelt de onderscheidene Schriftgegevens; gaat die groeperen en rubriceren en laat dan zien, wat de Schrift zegt omtrent het wezen, het getal, de dienst enz. der engelen.

In dit boek willen we de *openbarings-historische* lijn volgen. Dat wil zeggen: we willen trachten te zien, wat de Schrift bij voortgaand openbaringslicht zegt omtrent de goede engelen.

Bij dit onderzoek zal duidelijk worden, dat de openbaring ook hier een historie heeft doorlopen, waarin het gaat van licht tot licht.

Dit onderzoek moge ons de engelen naderbij brengen.

Het moge ons bovenal Hem doen kennen, die de Vader ook van deze geesten is. Opdat het zij, gelijk geschreven is: „want uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid" Rom. 11 : 36.

HOOFDSTUK I

DE ENGELN ONMIDDELIJK NA DE VAL: DE CHERUBS ALS WACHTERS

Het eerste bericht dat de Schrift geeft over het optreden van de engelen in de geschiedenis van de Godsopenbaring, vinden we in Gen. 3 : 24.

Van enige dienst der engelen aan de mens vóór zijn val lezen we niets.

Maar als de mens van God is afgevallen, treden ze op en wel aanstonds.

„En Hij verdreef de mens en Hij stelde ten Oosten van de hof van Eden de cherubs met een flikkerend zwaard, dat zich heen en weer wendde, om de weg tot de boom des levens te bewaken” Gen. 3 : 24 (vert. N.B.G.).

Het trekt de aandacht, dat de beschrijving van de zondeval in Gen. 3 — dat zwarte hoofdstuk in de Schrift — aan weerszijden geflankeerd wordt door het optreden van engelen. Aan het begin van Gen. 3 horen we van de slang, waarachter we bv. volgens Joh. 8 : 44 en andere Schriftplaatsen de satan, de van God afgevallen engel weten. Aan het einde zien we de geweldige, vreesaanjagende verschijning van de *cherubs* met het flikkerend zwaard, dat zich dreigend heen en weer wendde, om de toegang tot de levensboom te bewaken.

De HEERE God stelde ze daar, toen Hij de mens uit het paradijs verdreef.

Als *wachters* staan ze daar, die cherubs.

En ze staan daar *tegen* de mens, die niet enkel de kwade, maar ook de goede engelen tegen zich vindt, nu hij de band met God heeft verbroken.

Cherubs worden deze engelen genoemd.

Om de speciale plaats en taak te verstaan, die deze engelen hebben in de geschiedenis der Godsopenbaring, kan

het woord *cherubs* ons niet veel verder helpen. De etymologie d.i. de woordafleiding laat ons hier in de steek. Men heeft er zijn krachten wel op beproefd, maar een bevredigende verklaring is tot dusver niet gegeven.

De een brengt het in verband met een stam, die „grijpen” betekent. Dan zouden de cherubs grijp-engelen zijn, die heel gevaarlijk zijn en die ge uit de handen moet zien te blijven.

Anderen beweren, dat het woord cherubs is afgeleid van een woord, dat glanzen, flikkeren betekent. Terwijl nog weer anderen, door omzetting van de medeklinkers, de cherubs als „strijdwagens” willen zien. Ook zijn er nog, die het woord in verband brengen met een stam, die sterk-zijn betekent. Cherubs zouden dan zijn de machtigen, de sterken, de verhevenen.

Ge ziet, dat de woordafleiding ons niet doet verstaan het speciale ambt, de bijzondere dienst van deze engelen. Die zullen we moeten leren kennen uit de wijze, waarop de Schrift hun optreden tekent.

Met nadruk stellen we aanstonds voorop, dat we hier niet te doen hebben met mythische gestalten zoals de egyptische sphinxen en de gevleugelde stierkolossen van de Assyriërs. Evenmin met louter zinnebeeldige figuren, waarin al het levende zou zijn saamgevat, om heel de zichtbare schepping te representeren.

Blijkens Gen. 3 zijn de cherubs werkelijk bestaande wezens, die tot de engelen-wereld behoren.

Nu is in de Schrift heel vaak van cherubs sprake. Iemand, die het nagegaan heeft, spreekt van 88 maal. We lezen van cherubs in het heilige der heiligen van tabernakel en tempel en op beider wanden en gordijnen. We horen van cherubs in Ezech. 1 en 10, waar ze „levende wezens” (St. Vert. „dieren”) genoemd worden. En deze komen terug in Op. 4 : 6. Over deze cherubijnen-dienst hopen we in het vervolg te schrijven.

Thans geven we onze aandacht aan hun speciale dienst in Gen. 3 : 24.

Duidelijk zegt de Schrift, dat ze door de HEERE God bij

de ingang van de Paradijs-hof gezet zijn, om de toegang tot de levensboom te bewaken.

Als *wachters* zijn ze daar gesteld.

Hun dienst is *bewakings-dienst*.

En wát hebben de cherubs te bewaken?

Heel de hof, heel het paradijs, het spreekt vanzelf. Maar toch speciaal de weg tot de boom des levens.

Die boom was door de HEERE God geplant in het midden van de hof (Gen. 2 : 9). Hij stond, evenals de kennisboom, in nauw verband met het „werk-verbond”, dat de HEERE met de paradijs-mens oprichtte. In dat verbond beloofde de HEERE de mens het eeuwige leven, wanneer hij gehoorzaam volbracht de eis des verbonds. Nu, van dat verbond was de levensboom om zo te zeggen het teken en het zegel. Die boom was de Goddelijke garantie, dat de mens, wanneer hij gehoorzaam was, tot het eeuwige leven zou opklimmen.

En nu houdt God die boom niet om, evenmin als Hij het paradijs uitroeit.

Maar Hij zet een sterke, vrees-aanjagende engelen-wacht bij de ingang van het paradijs, met een flikkerend zwaard, dat al heen en weer gaat.

Zo verspert Hij de mens de toegang tot de levensboom, omdat de mens die zélf versperd heeft. Door de cherubijnen-wacht bij de ingang te „doen legeren”, zoals er letterlijk staat, geeft Hij effect aan het woord, door Hem in Goddelijke raadslag met Zichzelf gesproken: „Nu dan, laat hij zijn hand niet uitstrekken en ook van de boom des levens nemen en eten, zodat hij in eeuwigheid zou leven” Gen. 3 : 22 (vert. N.B.G.).

De HEERE laat de boom wel staan, maar zegt met deze woorden, dat hij van dit moment af niet langer garantie van het eeuwige leven is voor de gevallen mens. De mens moet dan ook niet in de waan gaan verkeren, (want de zonde heeft zijn denken verward en zijn ogen verblind) dat het eten van de levensboom hem tóch nog wel zou kunnen brengen tot het eeuwige leven. De weg om door eigen prestatie tot het eeuwige leven op te klimmen, is voor hem voorgoed afgesneden.

Daarom zet de HEERE daar die cherubijnen-wacht.

Die wacht is een *straf* voor de gevallen mens!

Hij wage het niet, naar het oude terug te grijpen en het verloren paradijs weer binnen te dringen, om in *die* weg te komen tot het eeuwige leven.

Zou hij, die door de HEERE op de dóden-lijst is geplaatst en daar zichzelf op geplaatst heeft door eigen schuld, eten van de lévensboom? Hij wage het niet. Hij zou op de wachters stuiten met het flikkerend zwaard. Het zou hem aanstonds het leven kosten!

Toch is hiermee van de dienst der cherubs in het paradijs nog niet alles gezegd.

Immers: Gen. 3 is het hoofdstuk van de val en de straf, maar ook van de openbaring en betoning van Gods genade.

Het is óók het hoofdstuk van de „moederbelofte”!

En de cherubijnen-wacht staat ook *in dienst van dit Evangelie!*

Die cherubs, die de toegang tot de levensboom bewaken, zijn ook een prediking voor de gevallen mens: mens, wil niet terugkeren naar het verloren paradijs. Want terugkeer naar het oude paradijs betekent terugkeer naar de levensboom, terugkeer naar het „werk-verbond”, naar het door-eigen-prestatie-opklimmen-tot-het-eeuwige-leven.

Maar die weg naar het eeuwige leven hebt ge voorgoed afgesloten. Langs die weg kúnt ge er niet komen, ook al zoudt ge al uw krachten inspannen. Die weg zou voor u worden een weg des doods.

Wilt ge naar het eeuwige leven?

Zie dan niet terug naar het aardse paradijs, maar zie gelovig vooruit naar het grote Vrouwen-zaad, dat de HEERE u beloofde. Hij zal de wegen naar het paradijs-boven openbreken. Hij zal u meenemen, als ge in Hem gelooft. Zoals Hij aan Zijn kruis de bandiet meegenomen heeft: „heden zult gij met Mij in het paradijs zijn”.

In die cherubijnen-wacht is straf, maar ook genade! Door die wacht heeft God de gevallen mens ook tegen zichzelf in bescherming genomen.

De cherubs staan óók in dienst van het evangelie van het Vrouwenzaad!

Wanneer de mens dat Evangelie gelovig aangrijpt, gaan

voor hem schoner poorten open dan die achter hem dichtvielen.

Merkwaardig: in het laatste Bijbelboek horen we, dat wie overwint, eten zal van de boom des levens, die in het midden van het paradijs Gods is (Op. 2 : 7). Zie ook Op. 22 : 2.

En... de poorten die toegang geven tot die levensboom, worden nimmer gesloten. Dag en nacht staan ze open (Op. 21 : 25).

En... dat wordt Johannes getoond door... een ENGEL! (Op. 22 : 8).

Wanneer we nu de balans opmaken van wat de Schrift ons openbaart omtrent de cherubs in Gen. 3 : 24, kunnen we op het volgende wijzen:

1) De Schrift stelt ons deze engelen voor als „*de*” cherubs. Dat wettigt de conclusie, dat de cherubs een bepaalde engelen-groep vormen. Blijkbaar zijn er dus ook andere engelen of engelen-groepen.

2) Aan deze cherubs is hier een speciale dienst opgedragen en wel de bewakings-dienst. Daarbij bedienen ze zowel de straf Gods als het Evangelie van de moeder-belofte. Ook in het vervolg zullen we de cherubs als wachters leren kennen.

3) Deze dienst verrichtten ze in naam en in opdracht van God. *Hij* stelde hen immers bij de ingang van de hof. Reeds aanstonds doet de Schrift ons de engelen kennen als *dienaren Gods*.

4) Omdat deze cherubs een flikkerend zwaard hadden, dat zich heen en weer wendde, moeten we aannemen, dat ze in zekere menselijke gedaante verschenen zijn (al wordt die niet nader omschreven: we horen daar, als de openbaring voortschrijdt, meer van).

5) Eindelijk vernemen we hier, dat de engelen in de titanische kampstrijd tussen God en satan, die de eeuwen omspannen zal, *positief aan de zijde van God staan*.

In Gen. 3 : 24 werpt de Schrift reeds een verrassend licht op de plaats en de taak der engelen in de dienst van hun God.

LITERATUUR.

Hoewel we later nog uitvoeriger over de cherubs hopen te schrijven, willen we nu reeds enige literatuur opgeven voor hen, die meer omtrent hen willen weten.

C. F. Keil „Bibl. Archäologie” 1975, 92 vv (tegenover de mythische en symbolische opvatting der cherubs verdedigt Keil met klem de realistische d.w.z. dat ze werkelijk bestaande geestelijke wezens zijn). Zie voorts C. F. Keil „Kommentaar op Genesis” 78 v en voorts de verschillende commentaren op Genesis.

Verder noemen we:

H. Bavinck „Gereformeerde Dogmatiek” ³ II, 473 vv.

A. Kuyper „Dictaten-Dogmatiek” II 313 v; II 4 51 v; III 6 168 v.

A. Kuyper „De Engelen Gods” 145 v.

Christelijke Encycl. (1e druk) I, 443.

Geesink „Van 's HEEREN Ordinantiën II, 239 vv.

Prot. Real-Encycl. (= P.R.E.) ³ V, 169.

HOOFDSTUK II

DE ENGELEN IN DE PATRIARCHALE TIJD

§ 1. DE ENGELEN IN GENESIS.

1. *De engelen in dienst van de straffende en sparende God.*

Terwijl de bewakers van het paradijs ons als *cherubs* worden voorgesteld, ontmoeten we in Gen. 19 voor het eerst in de Schrift de benaming *engelen*. Deze benaming werpt een verrassend licht op de *dienst* van deze hemelgeesten.

Het Hebreeuwse woord voor engel, malaak, betekent: bode, boodschapper. De Griekse vertaling van het Oude Testament (de zgn. Septuagint) geeft dit woord weer met angelos, waarvan ons „engel” is afgeleid. En angelos = engel hangt weer nauw samen met het woord evangelie = blijde boodschap.

Nu wordt het woord „engel” in de Schrift ook van mensen gebruikt. En dan van mensen, die door andere mensen gezonden worden bv. Job 1 : 14; 1 Sam. 11 : 3; Luk. 7 : 24; 9 : 52; Jak. 2 : 15. Deze „engelen” zijn dan steeds mensen, die óf een tijding overbrengen óf met een bepaalde opdracht worden gezonden.

Het woord „engel” kan in de Schrift ook mensen aanduiden, die door Gód gezonden worden bv. Haggai 1 : 13; Mal. 2 : 7; 3 : 1; Matth. 11 : 10; Mark. 1 : 2; Luk. 7 : 27. In deze teksten gaat het steeds over mensen, die door God met een bepaalde boodschap of opdracht worden gezonden. Zo is Johannes de Doper de bode, door God gezonden om voor Messias de weg te bereiden.

In deze gevallen heeft de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap steeds „bode”. En dat is duidelijker dan de Staten-vertaling, die het Hebreeuwse malaak en het Griekse angelos nu eens met „bode”, dan weer met „engel” weergeeft, als het op mensen betrekking heeft.

Het gebruik van het woord *engel* voor mensen, die met een tijding of boodschap of opdracht uitgezonden worden, kan ons nu doen weten, wat de Schrift wil zeggen, wanneer ze Gods hemelgeesten *engelen* noemt.

Dan zegt ze, dat deze geesten *boden van God aan de mensen* zijn. En vaak is het een blijde boodschap, die ze te brengen hebben. Ze zijn „evangelisten” bij uitnemendheid.

Nu wordt een bode altijd *gezonden*.

Hij treedt nimmer op eigen initiatief op, maar staat in dienst van zijn zender. Hij heeft niets anders te doen dan de boodschap onverkort weer te geven aan het bestemde adres.

Zo zegt het woord *engel*, dat deze geesten als boden IN DE DIENST VAN GOD staan en dat het hun bijzondere taak is, Gods boodschap aan de mensen over te brengen.

Deze benaming zegt dus niet, wat de engelen *zijn*, maar wat ze *doen* in dienst van hun God. In het woord *engel* valt de klemtoon niet op het *wezen*, maar op het *ambt*, de *dienst* der engelen.

De beide engelen uit Gen. 19 zijn dus boden Gods, die door de HEERE naar Sodom gezonden worden, om daar in Zijn Naam te spreken en te handelen.

Als boden Gods bekleden ze een hoge positie. Zónder God en zónder die Goddelijke opdracht zijn ze eenvoudig ondenkbaar.

Nu wordt ons in Gen. 19 geopenbaard, dat de engelen, wanneer ze hun opdracht uitvoeren, vaak verschijnen IN DE GEDAANTE VAN EEN MENS.

De cherubs van Gen. 3 moeten wel verschenen zijn in enigszins menselijke gedaante, omdat ze een flikkerend zwaard hadden. Maar over die gedaante zelf wordt niets gezegd.

In Gen. 19 komt de openbaring verder.

Dáár vernemen we, dat engelen verschijnen in de gedaante van een mens. De openbaring omtrent de engelenverschijning ontvangt nu een nadere precisering.

Nog heel vaak zullen we na Gen. 19 engelen zien verschijnen in mensen-gedaante. Ook nog in het N.T. een en-

kele maal. De vrouwen zagen in het graf een jongeling zitten met een wit, lang kleed (Mark. 16 : 5), terwijl de discipelen op de hemelvaarts-berg twee mannen gewaar werden in witte kleding (Hand. 1 : 10) en Petrus een engel zag, die hem uit de gevangenis kwam verlossen (Hand. 12 : 7).

De engelen uit Gen. 19 worden ons in het vorige hoofdstuk als *mannen* voorgesteld, die bij Abraham op bezoek komen en bij hem een maaltijd gebruiken. En door Lot en de mannen van Sodom worden ze ook als mannen gezien en bejegend. Niemand in Sodom heeft er ook maar een ogenblik aan gedacht, dat deze mannen engelen waren.

De Schrift openbaart ons hier dus, dat engelen, bij de uitvoering van wat hun is opgedragen, vaak verschijnen in de gedaante van een mens. En zo sprekend is dan de gelijkenis, dat men aanvankelijk niet eens weet, met een engel te doen te hebben. *Dat* blijkt dan uit de boodschap die hij brengt of uit de daden die hij doet (zie bv. Richt. 13 : 19).

In die mensen-gestalte treden de engelen slechts tijdelijk op. Als ze hun taak volbracht hebben, verdwijnt ook die gestalte (zie bv. Richt. 6 : 21; 13 : 20).

Deze beide engelen nu *staan in dienst van God*, en wel van God, die Sodom *straf* en Lot *spaart*.

Terwijl de HEERE Zelf (die ook in de gedaante van een man aan Abraham verscheen) nog met Abraham spreekt over wat Hij gaat doen, worden deze twee engelen naar Sodom gezonden.

Ze hebben daar een DUBBELE DIENST te verrichten: aan de stad moeten ze het oordeel Gods voltrekken en aan Lot de barmhartigheid des HEEREN bedienen.

Over die dubbele dienst spreken ze ook tot Lot. Allereerst zeggen ze hem, dat ze deze plaats gaan verwoesten, omdat het geroep over haar groot is voor de HEERE. „Daarom”, zo zeggen ze, „heeft de HEERE ons gezonden om haar te verwoesten” (vs. 13).

Maar ook over dat andere deel van hun dienst lichten ze Lot in, als ze tot hem zeggen: „staat op, verlaat deze plaats, want de HEERE gaat deze plaats verwoesten” (vs. 14).

Wat de HEERE in vertrouwelijk gesprek aan Abraham mededeelt, doen de engelen Lot weten. Abraham wordt door de HEERE Zelf, Lot door Zijn boden op de hoogte gebracht van wat er gebeuren gaat.

Het valt op, dat de HEERE, wanneer Hij Sodom en omliggende plaatsen verwoesten gaat, de dienst van engelen inschakelt.

Dat doet Hij niet steeds.

Als Hij later Zijn bondsvolk straffen gaat, laat Hij *mensen* over hen komen, vijanden uit de buurt en van ver.

Alleen als het héél erg geworden is met de zonde, laat Hij als uitvoerders van Zijn straf engelen optreden. Denk maar, om een voorbeeld te noemen, aan de engel, die het volk met pest sloeg, toen David het volk geteld had. En in Openbaring zijn het engelen, die de plagen over de mensen brengen.

Wanneer de HEERE nu twee engelen naar Sodom stuurt, om aan die stad Zijn oordelen te voltrekken, bewijst dat dus, dat de zonde van Sodom heel zwaar was. En dat wás ze ook. De HEERE spreekt van „roepende” zonden, van zonden, die naar de hemel roepen om wraak (zie 18 : 20 en 19 : 13). Het schreit ten hemel! De mensen in Sodom hebben de maat der zonde vól gemaakt. Wat in hoofdstuk 19 van deze mensen gezegd wordt, lijkt precies op de tekening, die Paulus in Rom. 1 geeft van de heidenen, die de HEERE heeft „overgegeven”. In het zondigen waren ze in Sodom hun tijd dus ver vooruit!

Daarom nu schakelt de HEERE engelen in, als Hij deze stad te gronde gaat richten.

Engelen zijn dienaars van de straffende God, *als de zonde een hoogtepunt, beter gezegd, een dieptepunt heeft bereikt!*

En daarbij zijn ze *dienaren* van God.

Wel lezen we in vs. 24, dat de HEERE vuur en zwavel van de hemel deed regenen. Maar in vs. 22 zegt de engel tot Lot: „haast u, vlucht daarheen, want ik zal niets kunnen doen voordat gij daar aangekomen zijt”.

Vergelijking van deze beide verzen doet weten, dat de

HEERE de goddeloze steden heeft vernietigd door de dienst der beide engelen.

Hij verwoest (vs. 24), *zij* verwoesten (vs. 13).

Het is allebei waar: de HEERE doet het door Zijn dienaren.

Maar deze engelen staan ook in dienst van de SPARENDE GOD.

Hun werk in Sodom staat niet los van het Evangelie!

Immers: Lot en de zijnen worden gespaard.

De engelen gebruiken zelfs geweld. Als Lot talmt (hij kan blijkbaar van Sodom nog maar niet loskomen!), grijpen ze hem en de zijnen bij de arm en trekken hem weg uit de stad, die ten dode is opgeschreven. En ze beginnen niet met hun verdelgingswerk, voordat ze er zeker van zijn, dat Lot in veiligheid is.

Zo zijn deze engelen ook bedienaren van de ontferming Gods over Lot en de zijnen. Over Lot, die zich met opzet in deze heidense omgeving heeft gevestigd, om het naar het vlees maar goed te hebben. Die het heeft moeten zien, dat zijn dochters met heidense jongens in het huwelijk gingen treden.

Groot is Gods ontferming over Lot.

En daarvan mogen deze beide engelen de bedienaars zijn!

Als de engelen Gods, die gans en al aan 's HEEREN zijde staan, zich tégen de mens stellen (en dat doen ze steeds in opdracht van de HEERE!), dan komen dood en verderf: het zal in de loop van de Openbaringsgeschiedenis nog vaak worden gezien. Het is voor het eerst gezien in Sodom en Gomorra: men kent en vindt hun standplaats zelfs niet meer.

Maar als diezelfde engelen (al weer in opdracht van de HEERE) vóór de mens zijn, dan heeft hij ook niets te vrezen.

Als we nu conclusie nemen, zien we dat de openbaring omtrent de engelen een heel eind verder gekomen is dan in Gen. 3 : 24.

1) Daar verschenen de cherubs in een gedaante, die wel enigszins op die van een mens moet gelijken blijkens het flikkerend zwaard. Maar een nadere omschrijving van hun gestalte wordt niet gegeven. In Gen. 19 zien we engelen optreden in mannen-, in mensen-gedaante. Wat in Gen. 3 nog slechts kan worden vermoed, zien we nu werkelijkheid worden: engelen kunnen verschijnen als mensen, als mannen.

2) Ook wat hun *dienst* betreft, is de openbaring nu verder gekomen.

De cherubs, die het paradijs bewaken, zijn bedienaars van de straf Gods en van het Evangelie van de moederbelofte, zagen we.

Maar ze waken: verder reikt hun dienst niet. Ze behoeven niet in te grijpen.

In Gen. 19 echter zien we de engelen *handelend* optreden: ze voeren Gods oordelen uit en bedienen ook Gods ontferming.

Wat de cherubs in hun verschijning *prédiken*: het oordeel en de gunst van God over de mens, dat doen de engelen van Gen. 19 openbaar worden in de feiten: ze bedienen metterdaad Gods oordeel én Zijn gunst.

3) Eindelijk valt nog hierop te wijzen:

De naam cherubs laat het wezen en het werken der engelen in het donker. De benaming „engelen” echter doet hen kennen als boden Gods aan de mensen: in 's HEEREN naam spreken zij en in Zijn Naam handelen zij.

De openbaring omtrent de engelen is dus in Gen. 19 een heel eind verder gekomen dan in Gen. 3.

LITERATUUR.

Over de benaming „engel” zie men G. Kittel „Theol. Wörterbuch N.T. I, 75 v, 81 v; A. Kuyper „Engelen Gods” 135 v.

Over de verschijning van engelen in lichamelijke gedaante: H. Bavinck „Ger. Dogm.” II, 481; Kuyper a.w. 86 v.

2. De engelen als bewakers van Jakob.

In Gen. 19 leerden we de engelen kennen als dienaren van de straffende én van de sparende God. Zij voltrekken Gods gericht aan Sodom. Maar voordat ze dat doen, trek-

ken ze Lot en de zijnen uit de ten dode opgeschreven stad.

Deze engelen-hulp droeg een INCIDENTEEL karakter, d.w.z. die beide engelen waren Lot van dienst enkel op dat moment en voor dat bepaalde doel. Toen ze met hun verdelgings-werk begonnen, was hun hulp-dienst aan Lot ten einde.

Op zulk een engelen-dienst van incidenteel karakter heeft ook Abraham het oog in Gen. 24 : 7. Hij laat zijn knecht Eliëzer zweren: „neem voor mijn zoon geen vrouw uit de dochters der Kanaänieten, maar ga naar mijn land en maagschap en neem vandaar een vrouw voor hem”. Eliëzer oppert echter het bezwaar, dat die vrouw hem niet zal willen volgen en vraagt dan aan Abraham of hij in dat geval zijn zoon moet terugbrengen naar het land, vanwaar Abraham uitgetrokken is. Abraham verbiedt dit zijn knecht pertinent en bemoedigt hem dan met deze woorden: „De HEERE, voor wiens aangezicht ik gewandeld heb, zal *Zijn engel* met u zenden, en zal uw weg voorspoedig maken” (Gen. 24 : 40).

Het is zonder meer duidelijk, dat ook de dienst van deze engel een incidenteel karakter draagt: alleen om deze speciale opdracht van Abraham aan zijn knecht te doen gelukken, zal de HEERE hem een engel meegeven op zijn weg.

In Gen. 28 komt nu de openbaring omtrent de engelen en bijzonder omtrent de engelen-hulp aan mensen, een aanmerkelijk eind verder. Dáár immers horen we, dat Jakob PERMANENT onder engelen-bewaking wordt gesteld. Niet slechts voor dat bepaalde moment (zoals Lot) en voor dat bepaalde geval (zoals Eliëzer), maar voor heel zijn verdere leven mag hij rekenen op de bewakings-dienst der engelen.

Jakob is op de vlucht.

Hij gaat het land-der-belofte verlaten en hij is op weg naar Haran, waaruit de HEERE eenmaal Abram geroepen had om te gaan naar Kanaän.

Hij is juist erfgenaam geworden, maar hij moet al het erfgoed in Ezau's handen laten!

Ook heeft hij de belofte van „het grote zaad”. Maar — hij trekt weg, moederziel alleen, zonder enige hoop op gezinsvorming.

En dat alles door eigen schuld.

Hij heeft zijn broer het eerstgeboorterecht ontfutseld en zijn oude vader bedrogen.

En — er is nog geen woord van schuldbelijdenis over zijn lippen gekomen, nu hij al 80 à 90 kilometer van huis is!

Vermoeid van de lange reis heeft hij zich te slapen gelegd.

„Toen droomde hij, en zie, op de aarde was een ladder opgericht, waarvan de top tot aan de hemel reikte, en zie, engelen Gods klommen daarlangs op en daalden daarlangs neder. En zie, de HEERE God stond bovenaan. . . .” Gen. 28 : 12 v (vert. N.B.B.).

De HEERE openbaart zich nu aan Jakob.

Jakob droomt.

In zijn droom ziet hij een ladder, die het plekje grond, waarop hij slaapt, verbindt met de hemel. Bovenaan die ladder staat de HEERE Zelf, terwijl de ENGELEN, Zijn knechten, langs de treden omhoog en omlaag zweven.

Op en neer gaan ze. Van Jakob klimmen ze op tot God en van God dalen ze weer tot Jakob af. Zo onderhouden ze het contact tussen de HEERE en Jakob. Ze dragen, om zo te zeggen, die Jakob met al zijn zonden en zorgen de hemel in en dalen dan met de zegen Gods tot Jakob af.

De HEERE Zelf heeft de betekenis hiervan aan de slapende Jakob aldus duidelijk gemaakt:

„En zie, Ik ben met u en *Ik zal u behoeden* overal waar gij gaat, en Ik zal u wederbrengen naar dit land, want Ik zal u niet verlaten, totdat Ik gedaan heb wat Ik u heb toegezegd” vs. 15.

Dat betekent, dat de HEERE met Jakob meetrekt, waarheen hij ook gaat, en dat Hij daarbij ZIJN ENGELEN INSCHAKELT. Jakob wordt hier door de HEERE ONDER PERMANENTE ENGELEN-BEWAKING GESTELD. Hem wordt beloofd: u zal geen kwaad wedervaren en geen plaag zal uw tent naderen; want Ik heb Mijn engelen bevolen, dat ze u bewaren in al uw wegen. Zij zullen u op

de handen dragen, opdat ge uw voet aan geen steen stoot” (Ps. 91 : 11-13).

De HEERE drijft Jakob wel uit het belofte-land, maar tegelijk ontsluit Hij voor hem de terugweg: Ik zal u in dit land wederbrengen en. . . . Mijn engelen zullen daarbij de bewakings-dienst uitvoeren.

Zeker: het is nog slechts *één persoon*, die hier onder de bewaking van engelen gesteld wordt.

Maar wie is deze éne persoon?

Het is Jakob, de belofte-drager, d.w.z. de drager van de belofte, die de HEERE aan Abram gegeven heeft. De belofte van een groot land, maar ook van een groot volk, dat de Christus draagt in zijn schoot.

Wanneer de HEERE dus Jakob stelt onder permanente engelen-dienst in Bethel, dan bewaart Hij hem voor Pniël, waar hij vorst Gods zal worden, Israël, en zo de vader van Christus, zoveel het vlees aangaat.

Door deze dienst der engelen aan Jakob heeft de HEERE de wegen voor de komende Christus opgehouden.

Jakob krijgt zijn engelen, OPDAT Christus Zijn kribbe en Zijn kruis kreeg. Maar hij krijgt zijn engelen-wacht ook, OMDAT Christus Zijn kribbe en Zijn kruis kreeg. Christus heeft voor Jakobs engelen-wacht duur moeten betalen.

Christus krijgt Zijn engelen óók — we hopen er later over te schrijven (Joh. 1 : 52).

Om Hem te sterken en te bemoedigen?

Ja, inderdaad.

Maar ook, om Hem te bewaren voor het allerlaatste, het uiterste: het kruis met al zijn bitterheden!

Wat voor Jakob een verkwikking was, was voor Christus óók een verschrikking. Maar juist omdat het voor *Hem* een verschrikking was — die engelen-wake, daarom was het voor *Jakob* een verkwikking.

Christus heeft Jakobs engelen-wacht betaald en. . . . duur betaald. *Hij* is van God verlaten, opdat Jakob — die zondaar-op-de-vlucht! — tot God zou genomen worden.

In Gen. 28 geldt de belofte van permanente engelen-bewaking Jakob *alleen*. Hem alleen viel die droom en die

belofte te beurt, in die speciale omstandigheden en in dat concrete geval.

Maar we vergeten niet, dat uit Jakob straks de Oud-Testamentische Kerk te voorschijn komt en dus ook de Nieuw-Testamentische.

Geen wonder, dat in de loop der Openbaringsgeschiedenis het thema van Gen. 28 telkens herhaald wordt in onderscheidene variaties: en dan niet met toepassing op één persoon, *maar op heel de Kerk*.

We zullen nog ruimschoots gelegenheid krijgen, dit nader aan te tonen.

Onze slotsom is ditmaal deze, dat we in Gen. 28 weer veel verder zijn dan in Gen. 19.

Dáár was de engelen-dienst slechts voor een bepaald moment en voor een bepaald doel. Als Lot in veiligheid is, hebben de engelen hun beschermings-dienst vervuld.

Maar in Gen. 28 wordt de vluchtende Jakob onder PERMANENTE engelen-bewaking gesteld. Engelen worden door de HEERE ingeschakeld, om Jakob te bewaren en te bewaken op ál zijn wegen.

En zelfs dat is het hoogste niet.

De heerlijkste openbaring van deze bewakings-dienst der engelen zien we dán, als deze dienst zich uitstrekt tot héél de Kerk.

LITERATUUR OP GEN 28 : 12 v.

Men zie de commentaren en voorts: B. Holwerda „Dictaat Hist. Rev. V.T.” I, 99 v.

E. T. v. d. Born e.a. „De verborgenheid der godzaligheid” 1e dr. 25 vv.

I. de Wolff „De Geschiedenis der Godsopenbaring” I, 548 v.

3. De engelen als Gods legers.

Toen Jakob op zijn vlucht naar Paddan-Aran op het punt stond, het land-der-belofte te verlaten, liet de HEERE hem in de droom engelen zien, die op en neer gingen langs de ladder, die hemel en aarde verbond.

Daarmee deed de HEERE hem weten, dat hij op zijn zwerftochten onder permanente engelen-bewaking gesteld

werd: de HEERE zou hem terugbrengen in het land, dat hij nu verlaten moest en daarbij maakt Hij van de dienst der engelen gebruik.

Van de engelen, die Jakob bewaken op al zijn wegen, lezen we nu verder niets. Zij *zijn* er wel, maar Jakob heeft ze nimmer gezien.

Nu is hij op de terugweg.

Laban is zo juist teruggekeerd en nu staat hij voor de poorten van het belofte-land.

Dan laat God hem *weer* engelen zien. Blijkbaar heeft de HEERE zijn ogen geopend, zodat hij nu de engelen ziet, die hij sinds zijn droom te Bethel niet gezien had.

En met dat hij ze ziet, zegt hij: dit is een *leger Gods!*

En naar deze onverwachte engelen-verschijning noemt hij de naam van die plaats: Mahanaïm = dubbel leger.

Een nieuwe phase in de openbaring omtrent de engelen.

Tot dusver hoorden we, dat de engelen de wacht houden (de cherubs), dat ze sparen en verdelgen, dat zij Jakob bewaren op al zijn wegen.

Nú doet de Schrift ons weten, dat deze engelen *legers* zijn, legers van Gód! Strijdbare helden, die Gods oorlogen voeren.

En zelfs een *dúbbel* leger: helden zonder getal. Menigten des hemelsen heerlegers!

Omdat de Schrift hier heel sober is in haar mededelingen, is de vraag niet zo gemakkelijk te beantwoorden, welke taak die legers Gods in Gen. 32 hadden.

De meningen hierover lopen sterk uiteen.

De meesten denken hier aan de beschermende dienst der engelen. Zo bv. Keil, Sikkel, Aalders. Sikkel schrijft: „De HEERE komt hier als uit Kanaän en met Kanaän Jakob begroeten... Deze legermacht Gods duidt op de macht des HEEREN, die beschuttend en beslissend op Jakobs weg is”. „Het boek der geboorten”, bl. 553.

Men stelt het zich dan aldus voor. Jakob staat voor de poorten van het beloofde land. En... aanstonds zal hij horen, dat Ezau met een bende van 400 vagebonden uit Seir hem tegemoet trekt. En nu zou de HEERE Jakob in die engelen-verschijning hebben willen bemoedigen: „Laban is op Mijn bevel teruggetrokken. Van Ezau zult ge ook

geen last hebben. Hij is wel met een legertje in aantocht. Maar Ik ben hem met Mijn legers juist één slag voor. Gij hebt niets te vrezen”.

In aanmerking genomen de Hebreeuwse tekst en de context, wil het ons voorkomen, dat de dienst van deze legers Gods op dit moment toch een andere is geweest.

We hebben in deze engelen een soort grenswacht te zien, die de grenzen van het belofte-land heeft te bewaken. De HEERE wil met deze verschijning van engelen aan Jakob zeggen, dat de toegang naar het land der belofte niet zonder meer voor hem openstaat.

Er moet nl. wel op worden gelet, dat het bericht van deze legers Gods staat aan het begin van het hoofdstuk, dat ons meldt, hoe bij de Jabbok de HEERE met Jakob *worstelt*.

Die strijd móet blijkbaar gestreden worden.

Jakob moet *Israël* worden.

Hij heeft wel de belofte van het grote land en het grote volk. Maar hoe zal die belofte aan Jakob vervuld worden? Heeft hij tot dusver niet door en door zondige wegen bewandeld? Heeft hij de zegen — hoewel die hem toekwam — niet aan Ezau ontfutseld? Heeft hij van het heilige niet een kwansel-partij gemaakt? En heeft hij zijn oude vader niet om de tuin geleid?

Neen, zo kan de belofte aan Jakob niet worden vervuld.

Die vervulling kan alleen komen in de weg van bekering.

En daartoe worstelt de HEERE nu met Jakob; een worsteling, waarin Jakob (door genade!) overwint en waaruit hij als Israël, als vorst te voorschijn komt.

Die engelen-verschijning nu vormt de inleiding op deze worsteling.

Die engelen zijn Gods stoot-troepen, die vooruitgezonden worden. Straks zal de HEERE Zélf komen om met Jakob de strijd aan te binden.

Het is toch niet zonder betekenis, dat deze engelen verschijnen als een *leger Gods!*

Een leger *strijdt!*

En dit leger, Gods stoot-troep, strijdt ook aan de zijde Gods.

Met dit leger heeft de HEERE aan Jakob doen weten, dat er strijd op til is: geen strijd met Ezau, die hem geen kwaad zal doen. Maar strijd met de HEERE!

Dat heeft Jakob ongetwijfeld niet verstaan, toen hij die plaats naar de engelen-verschijning „Mahanaïm” noemde. Maar *na* de worsteling met de HEERE zal hem daarover het licht zijn opgegaan. Toen zal het hem duidelijk geworden zijn, dat de HEERE, die tegen hem uitkwam, zijn stoot-troepen al vooruit gezonden had. . . .

En in deze opvatting van de taak van deze legers Gods op dit moment worden we versterkt door het woord, dat in het Hebreeuws voor „ontmoeten” gebruikt wordt.

O zeker, een enkele maal kan het „ontmoeten”, „aan-treffen” betekenen zonder meer (bv. in Ex. 23 : 4 „wanneer gij een verdwaald rund of ezel van uw vijand aantreft . . .”, zie ook 1 Sam. 10 : 5).

Maar meestal heeft het toch de betekenis van overvallen, met vijandelijke bedoeling tegemoettrekken. Overvallen, om leed aan te doen, bv. Ruth 2 : 22. Speciaal: overvallen om iemand neer te slaan, bv. Richt. 8 : 21; 15 : 12; 18 : 25; 1 Sam. 22 : 17; 2 Sam. 1 : 15; 1 Kon. 2 : 25, 29, 31 v, 34, 46.

In Ex. 5 : 3 staat het voor: *slaan* met de pest. Heel duidelijk is Amos 5 : 19: zoals wanneer iemand vlucht voor een leeuw en hem *overvalt* een beer.

Zelfs wanneer het woord gebezigd wordt in de zin van: „iemand een verzoek doen”, zit er toch altijd in het element van: met kracht en klem, hartstochtelijk. Bv. in Ruth 1 : 16 en in Job 21 : 15. De St. Vert. heeft dan telkens: „aanlopen”; de Nieuwe Vert.: „aandringen”.

Als we deze gegevens combineren, komen we tot de conclusie, dat het „ontmoeten” in Gen. 32 : 1 gezien moet worden als een tegemoettreden met kracht, met force majeure. Die engelen mogen dan geen vijandelijke bedoelingen hebben (het gaat om Jakobs heil en om dat van de Oud-Testamentische Kerk, die in zijn lendenen is; het gaat om de vervulling van de belofte) — Jakob moet wél

weten, dat de toegang tot het belofte-land niet zonder meer voor hem openstaat. Er moet eerst gestréden worden. Het zal eerst vlak moeten worden tussen de HEERE en Jakob. Anders kán hij niet binnengaan. Anders kán de zegen der belofte niet komen over hem en zijn zaad.

Hoe sober intussen de Schrift deze engelen-verschijning moge meedelen, zij verrijkt onze kennis van de engelen buitengewoon.

Ze doet ons weten, dat Gods engelen geen tere wezentjes zijn, die op vleugeltjes door het luchtruim zweven. Dat moge de beeldende kunst en de volksfantasie van hen gemaakt hebben, dat *zijn* ze niet.

Ze zijn een strijdend en slagvaardig LEGER.

Als de HEERE tegen Jakob gaat strijden, opdat Jakob Israëel worde, dan strijden zij mee. Dan zijn zij in de voorhoede.

Toch heeft de openbaring omtrent de engelen als Gods legers in Gen. 32 haar hoogtepunt nog niet bereikt.

We merken reeds op, dat de Schrift hier heel sober is in haar mededelingen. Deze „legers Gods” verschijnen alleen aan Jakob als Gods voorhoede. Maar tot enige actie zien we hen niet komen.

Het is dan ook wel opmerkelijk, dat Jakob hier voor „leger” het gewone woord gebruikt, dat overal elders een leger aanduidt, zonder meer. Slechts op twee plaatsen is sprake van de „legers des HEEREN” en wel in 1 Kron. 9 : 19 en in 2 Kron. 31 : 2. Beide malen gaat het over de Levieten en hun dienst in de poorten van de „legers des HEEREN”. Maar de Nieuwe Vert. heeft hier terecht: in de poort van de *legerplaatsen* des HEEREN. Aldus wordt de tempel getekend, met een zinspel op de tekening, die in Num. 2 gegeven wordt van Israëls manier van kamperen, met des HEEREN heiligdom in het midden, de tent van Israëls Koning (K.V. op 2 Kron. bl. 338).

Het Hebreeuwse woord „leger” (*machane*) zet dus nimmer het leger in verband met de HEERE. Dit woord duidt enkel het leger als leger aan, als heirban.

Wanneer de Schrift echter spreekt over legers als slag-

orden van Gód, gebruikt ze steeds een ander woord en wel het woord *tseba*.

Ze noemt de engelen uitsluitend de *tsebaoth* = de heirlegers des hemels. En de HEERE noemt Zichzelf nimmer de HEERE *machanoth*, maar steeds de HEERE *tsebaoth*, d.i. de HEERE der heerscharen.

Slechts éénmaal in heel de Schrift wordt het Hebreeuwse woord *machane* = leger voor de engelen gebruikt en wel in Gen. 32 : 1.

Daaruit volgt, dat we hier de engelen zeer zeker leren kennen als legers Gods, maar dat daarmee het laatste woord toch nog niet is gezegd.

De engelen zijn legers van God (vs 1). In de oorlogen des HEEREN hebben ze hun taak en hun functie. In Gen. 32 zien we ze als Gods voorhoede, als Zijn stoot-troep. Maar het eigenlijke woord, dat hen als Gods heerlegers aanduidt gebruikt de Schrift hier nog niet.

Hoe ze dan ook concreet die taak uitvoeren in dienst van de HEERE der heerscharen, wordt eerst in de loop der openbaringsgeschiedenis duidelijk.

Gen. 32 : 1 geeft nog slechts vage aanduidingen omtrent deze dienst.

We mogen dus als slotsom vaststellen, dat de engelen óók *legers Gods* zijn, die Zijn strijd strijden.

Daar liggen twee dingen in:

Ten eerste dat ze *strijden* de strijd des HEEREN en dat ze in die strijd positief aan Zijn zijde staan.

En vervolgens, dat het getal van deze helden zeer groot is. Een „dubbel” leger, noemde Jakob hen.

Op beide hopen we in het vervolg terug te komen.

§ 2. DE ENGELEN IN HET BOEK JOB.

1. De engelen als „zonen Gods”.

Tot de patriarchale tijd rekenen we ook de historie, die ons verhaald wordt in het boek Job. Wanneer en door wie dit boek geschreven is, is totaal onbekend. Dr. K. J. Popma gaat in zijn „De Boodschap van het boek Job” van de veronderstelling uit, dat het uit één van de latere wijsheidsscholen afkomstig zou zijn. Maar meer dan een hypothese